

Punctuality (समयनिष्ठा)

केन्या येथील कामिनी बँकेच्या मुख्य शाखेचे व्यवस्थापक श्री. एच. बी. वातिया यांना त्यांच्या शाखेतील कर्मचाऱ्यांची समयनिष्ठा सुधारण्यासाठी काय केले जाऊ शकते याबद्दल चिंतेत होते (कुमार, 1984). शाखेतील बहुतेक कर्मचारी दिवसात अनेक वेळा वैयक्तिक कारणांसाठी कामाच्या ठिकाणाहून बाहेर जात, ज्यामुळे काम अपूर्ण राहायचे, तसेच ते पूर्ण करण्यासाठी **ओव्हरटाईमचा अतिरिक्त खर्च** करावा लागत असे.

ही समस्या **केन्या येथील इतर बँकांमध्ये नव्हती**, अपवाद म्हणजे **भारत बँक** — आणखी एक भारतीय बँक. केन्याची स्थानिक तसेच ब्रिटिश बँका **कर्मचाऱ्यांच्या उपस्थितीवर प्रभावी नियंत्रण ठेवू शकत होत्या**.

सुरुवातीला श्री. वातिया यांनी कर्मचाऱ्यांना **समयनिष्ठ राहण्याचे विनंतीपूर्वक आवाहन केले**, तसेच अनेकदा त्यांना मार्गदर्शन (sermonising) केले.

या सर्व प्रयत्नांचा **काही उपयोग झाला नाही**.

नाईलाजाने त्यांनी **शिस्तभंगाच्या शिक्षा** देण्यास सुरुवात केली.

जरी काही प्रमाणात सुधारणा झाली, तरी **हवे तेवढे परिणाम मिळाले नाहीत**.

त्यांना वाटले की **जास्त काळ शिक्षा देण्याच्या पद्धतीवर अवलंबून राहिल्यास परिस्थिती आणखी बिघडू शकते**. म्हणूनच त्यांनी समस्येचे **मूळ कारण शोधण्याचा** निर्णय घेतला.

समस्येचे मूळ

त्यांच्या निरीक्षणात आढळले की **अनधिकृत वेळ-काढणे** (time off) हे मुख्यतः वैयक्तिक कारणांसाठी केले जात होते — खरेदी, वैयक्तिक कामे, मित्रांना भेटणे, कॉफी प्यायला जाणे इत्यादी.

जेव्हा विचारले जाई, तेव्हा सामान्य उत्तर असे असे:

“कॉफी प्यायला गेलो होतो.”

श्री. वातिया यांनी पाहिले की शाखेत **कँटीन किंवा कॉफी सुविधा नव्हती**, तर ब्रिटिश आणि स्थानिक बँकांनी यासाठी योग्य व्यवस्था केल्या होत्या.

त्यांनी **ऑटोमॅटिक कॉफी व्हेंडिंग मशीन** बसवले, पण कर्मचारी म्हणाले की **कॉफीची गुणवत्ता अत्यंत खराब** आहे. कर्मचाऱ्यांनी त्याचा वापर नाकारला.

नियंत्रणाची पुढील योजना

शाखेत वापरल्या जाणाऱ्या **मस्टर रोलमध्ये कर्मचारी बाहेर जाताना वेळ नोंदविण्याची कोणतीही पद्धत नव्हती**, म्हणून **अनुपस्थितीची वेळ किती होती हे माहीत करणे किंवा नियंत्रणात ठेवणे शक्य नव्हते**.

हे टाळण्यासाठी श्री. वातिया यांनी **मुख्य प्रवेशद्वारावर “टाईम क्लॉक” बसवण्याचा** निर्णय घेतला, ज्यात **इन & आउट ट्रे** आणि **उपस्थिती कार्ड** वापरून येणे-जाणे व अनुपस्थितीची नोंद केली जाईल. अधिकृत बाहेर जाणे **तात्काळ वरिष्ठांच्या स्वाक्षरीने पुष्टी** केली जाऊ शकते.

कर्मचाऱ्यांनी ही कल्पना **युनियनकडे नेली**, आणि सुरुवातीला **प्रखर विरोध** झाला.

श्री. वातिया यांनी समजावले की ही **विज्ञाननिष्ठ आणि पारदर्शक पद्धत** आहे आणि त्यात फेरफार करता येणार नाही. योगायोगाने त्याच काळात **तीन कर्मचारी बेइमानी आणि फसवणुकीमुळे काढण्यात आले**, कारण त्यांनी मस्टरमध्ये **वेळ बदलून** काम न करता ओव्हरटाईमचा दावा केला होता. हे श्री. वातिया यांनी **उशीरा रात्री अनपेक्षित तपासणी करताना घेतलेल्या फोटो-कॉपीमुळे सिद्ध झाले**.

त्यांनी युनियनला सांगितले की **टाईम क्लॉक बसवल्याने ही फेरफार करण्याची प्रलोभनेच नाहीशी होतील**, आणि त्यामुळे **कर्मचाऱ्यांच्याच हिताचे संरक्षण** होईल. युनियन **अंशतः सहमत झाले**, पण पूर्णपणे नाही.

प्रस्तावाचा पराभव

याचवेळी, युनियन अध्यक्षांकडून माहिती मिळाल्यावर **रीजनल मॅनेजर** यांनी सांगितले की केऱ्याच्या **इतर कोणत्याही बँकेत टाईम क्लॉक नाही**, म्हणून हा प्रस्ताव **Kenya Bankers Association च्या सचिवांकडून मंजूर करून घ्यावा**.

मंजुरीसाठी केलेला प्रयत्न **पूर्णपणे अपयशी** ठरला. सचिवांना ही कल्पना **ब्रिटिश परंपरेच्या विरोधात आणि धक्कादायक** वाटली. मोठ्या कॉर्पोरेशन्समध्ये ही पद्धत वापरली जाते हे सांगूनही त्यांचा दृष्टिकोन बदलला नाही. व्यक्तीगत पातळीवर संपर्क साधूनही इतर बँकांनी पाठिंबा नाकारला.

एकटे पुढे जाण्याची इच्छा नसल्याने, रीजनल मॅनेजरने **योजना रद्द करण्याचा सल्ला दिला**.

समारोप

आज 30 वर्षांनंतरही

श्री. वातिया ही कथा मित्रांना सांगतात आणि विचार करतात — “मी चुकलो कुठे?”